

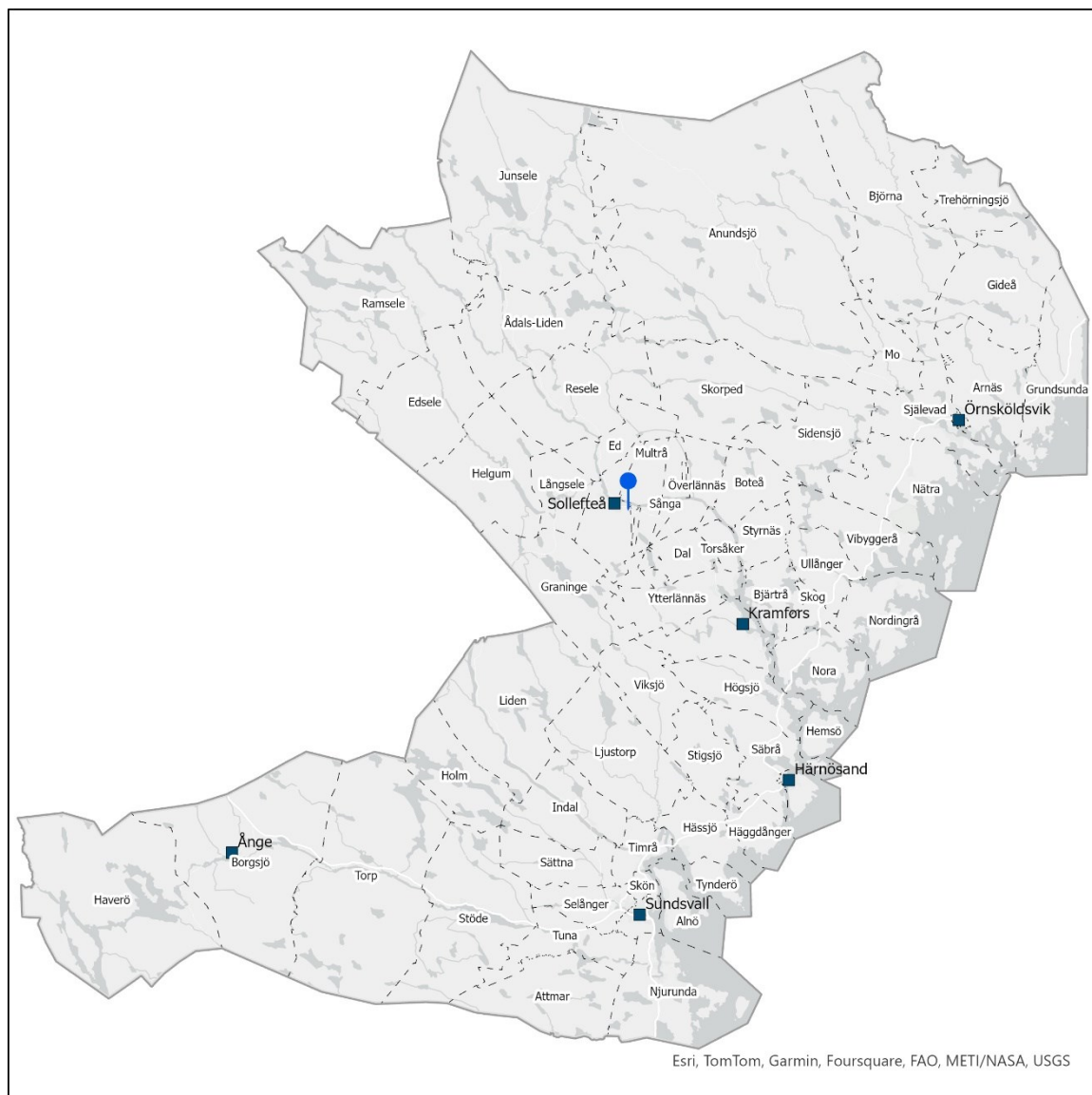
VÄSTERNORRLANDS MUSEUM

Arkeologisk utredning steg 1 inför utbyggnad av ett nytt regemente, Hågesta, Sollefteå kommun

Hågesta 3:92, Sollefteå socken och kommun, Ångermanland,
Västernorrland

Rapport 2024:03
Ida Lundberg

Arkeologisk utredning inför utbyggnad av ett nytt regemente, Hågesta, Sollefteå kommun

Rapport nr: 2024:03 Västernorrlands museum

Framsidesbild: Skyttevärn inom området med militära anläggningar, L2023:5482. Foto från S.

Västernorrlands museum

Murbergsvägen 31

871 50 Härnösand

www.vnmuseum.se

ISSN 2000-0111

© 2024 Västernorrlands museum, Härnösand.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Kartor: Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, I2018/00090, © Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR)

Maps throughout this report were created using ArcGIS® software by Esri. ArcGIS® and ArcMap™ are the intellectual property of Esri and are used herein under license. Copyright © Esri. All rights reserved. For more information about Esri® software, please visit www.esri.com.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	4
Syfte	4
Områdesbeskrivning	4
Topografi och naturlandskap.....	4
Områdets fornlämningsmiljö.....	7
Tidigare arkeologiska undersökningar	8
Metod.....	8
Resultat och diskussion	8
Steg 1-utredning.....	8
Steg 2-lägen	18
Rekommendation.....	20
Tekniska och administrativa uppgifter	21
Arkivhandlingar.....	21
Referenser	22
Historiska kartor	22
Bilaga 1. Registrerade lämningar	23
Bilaga 2. Fotolista.....	28

Sammanfattning

Västernorrlands museum genomförde i oktober 2023 en arkeologisk utredning i Hågesta, Sollefteå kommun. Utredningen föranleddes av att Fortifikationsverket planer av att bygga ett nytt regemente i området. Arbetet inleddes med en översiktlig kartstudie som omfattade såväl historiska som moderna kartor. Efter förarbetet genomfördes en arkeologisk fältinventering.

Utredningsområdet bestod till stora delar av skogsmark med inslag av sumpskog, hållmark och åkermark. Utredningen resulterade i 48 nya övriga kulturhistoriska lämningar i form av 27 Områden med militära anläggningar, 13 Militära anläggningar övrigt (skyttevärn), 3 Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn (bläckor), 2 Husgrund, historisk tid, 1 Bytomt/gårdstomt och 1 Gränsmärke. Det stora antalet militära lämningar hör samman med att delar av undersökningsområdet (uo) tidigare varit militära övningsområden under perioden 1869–2000 (Fortifikationsverket 2023).

Två ytor pekades ut som intressanta för vidare undersökningar i en steg 2-utredning.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om tidigare okända forn- och kulturlämningar fanns inom utredningsområdet och i så fall dokumentera och avgränsa dessa. Utöver synliga lämningar skulle även steg 2-lägen med hög potential för att finna fornlämningar under mark pekas ut.

Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i verksamhetsutövarens planering.

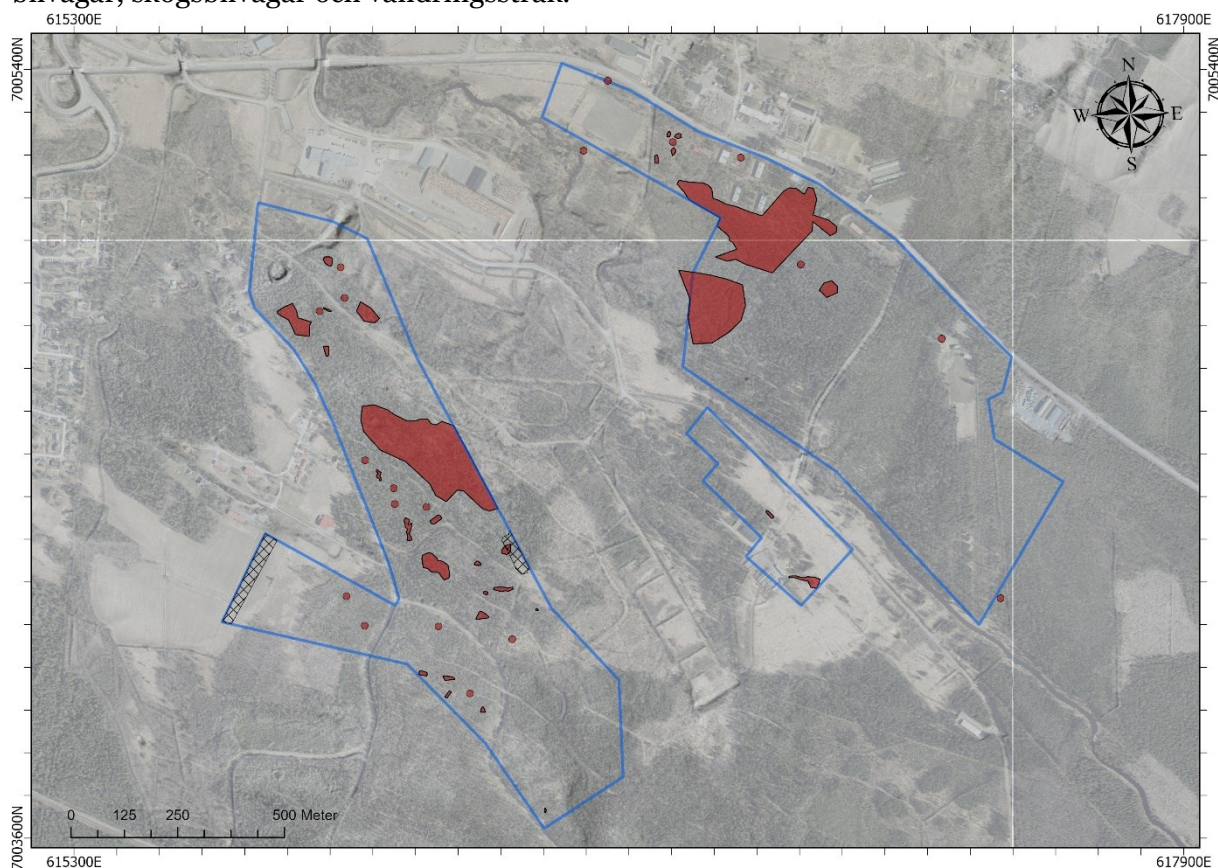
Områdesbeskrivning

Topografi och naturlandskap

Utredningsområdet (uo) var uppdelat i tre delområden (delområde 1 i SV, 2 i mitten och 3 i NÖ) som tillsammans uppgick till 1,1 km².

Område 1 i SV är 0,51 km² stort (se figur 2) och ligger mellan 60-165 m.ö.h. Större delen av området är flackt, småkuperat och svagt sluttande, förutom vid Tjärnmyrberget i SSV delen av uo som sluttade brant åt NV, N, NÖ och Ö. Områdets vegetation utgörs främst av barr- och blandskogar med partier av brukad odlingsmark i V och obrukade äldre odlingsmarker i N och Ö delarna nedanför Tjärnmyrberget. Strax S om delområdets mellersta del är ett blötare parti bevuxet med lövträd och sly.

Jordarten inom uo utgörs främst av morän och lerig morän med mindre partier av blockig morän och berg i dagen kring Tjärnmyrberget. Det förekommer även områden med matjord kring den odlade marken och ytorna med igenvuxen åkermark. Genom området löper ett flertal bilvägar, skogsbilvägar och vandringsstråk.

Figur 1: Översiktskarta över alla 3 delområden och nya registrerade lämningar inom uo.

Delområde 2 uppgår till 0,07 km² och ligger mellan 85-95 m.ö.h. Större delen av området består av flack åkermark och NÖ-sluttande tallskog i NV och V. Jordarten utgörs av lerig matjord i partierna med åkermark och lerig och blockig morän i partierna med skog. Igenom området går en väg (NÖ-SV) som leder fram till en grusplan i SÖ.

Figur 2: Områdesbild, svagt sluttande moränmark, tallskog i mellersta delen av delområde 2. Foto från SÖ.

Delområde 3 i NÖ uppgick till 0,55 km² och ligger mellan 60–90 m.ö.h. Större delen av området består av flack till småkuperat yngre, delvis mycket tätt växande gran- och blandskogar. I områdets NÖ och N delar finns gårdsplaner och byggnader tillhörande kennelklubben, försvaret och äldre övergivna boningshus. I områdets S delar finns ett dikat område med delvis igenvuxen åkermark och ovanför åkermarken är en trädbevuxen och dikad sumpskog/myrmark. I områdets N del finns en fotbollsplan och brukad åkermark. Jordarten utgjordes av lerig morän i skogsmarken och matjord vid åkermarkerna och gårdsplanerna i områdets N och S delar. Genom området gick ett flertal bilvägar och vandringsstråk.

Figur 3: Områdesbild, mycket tät, ung granskog i S delen av delområde 3. Foto från Ö.

Uo ligger mellan 60 och 165 m.ö.h., under högsta kustlinjen (hk), vilket betyder att området var kustbundet mellan 5 000 – 9 000 f.Kr. Uo ligger omkring 1 km V om Ångermanälven som troligen nyttjats till fiske och som färdled under hela förhistorien.

Längs älven, både upp- och nedströms, finns ett flertal fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar registrerade i form av boplatser, fångstgropar, fångstanläggningar, gravar och by/gårdstomter.

7

Tidigare arkeologiska undersökningar

2019 genomförde Västernorrlands museum en arkeologisk förundersökning på fastigheten Hågesta 3:115, som ligger knappt 1 km väster om uo. Vid undersökningen påträffade ingenting av antikvariskt värde.

Metod

Innan fältarbetet genomfördes excerpering i form av kartstudier av befintligt kartmaterial (ekonomiska kartan, Lantmäteriets historiska kartor, jordartskartor, höjddata) samt tidigare gjorda arkeologiska undersökningar i närområdet. Kartorna studerades för att finna eventuella lämningar och lägen innan fältarbetet startade, för att kunna planera ambitionsnivån i områdets olika delar. Arbetet delades in i en hög och en låg takt beroende på dess byråmässiga potential. Exempelvis undersöktes höjderna i utredningsområde 1 med hög ambitionsnivå på grund av möjligheten att finna boplatsslämningar.

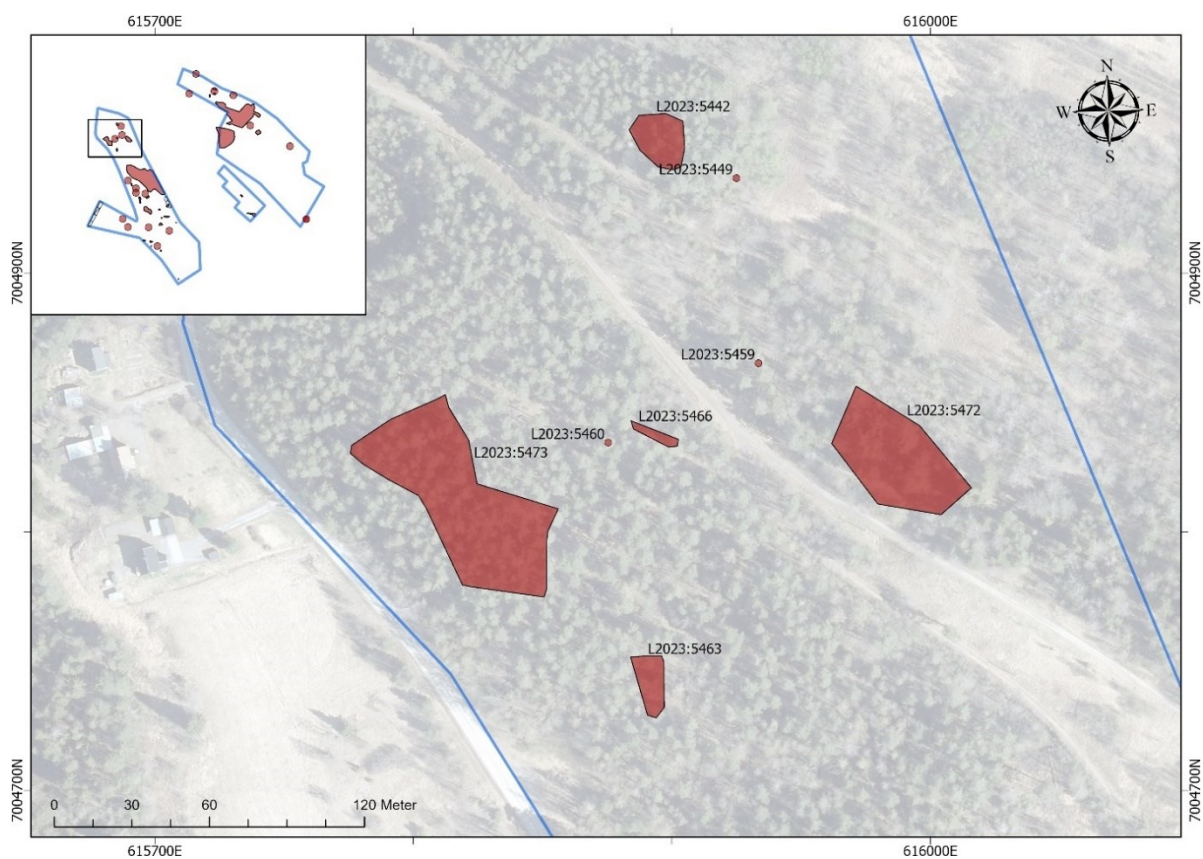
Fältarbetet genomfördes genom att avsöka undersökningsområdena okulärt och med en jordsond. Jordsond användes för att undersöka hur jordlager ser ut under markytan vid misstanke om fornlämning. Jordsond är även ett effektivt redskap till att bedöma osäkra lämningar, spåra konstruktionsdetaljer och tolka jordartsskikten.

Samtliga lämningar mättes in med Riksantikvarieämbetets fältapplikation Fältreg. Lämningarna och undersökningsområdena dokumenterades och fotograferades. Lämningsbeskrivningarna finns sammanfattade i tabellform i bilaga 1.

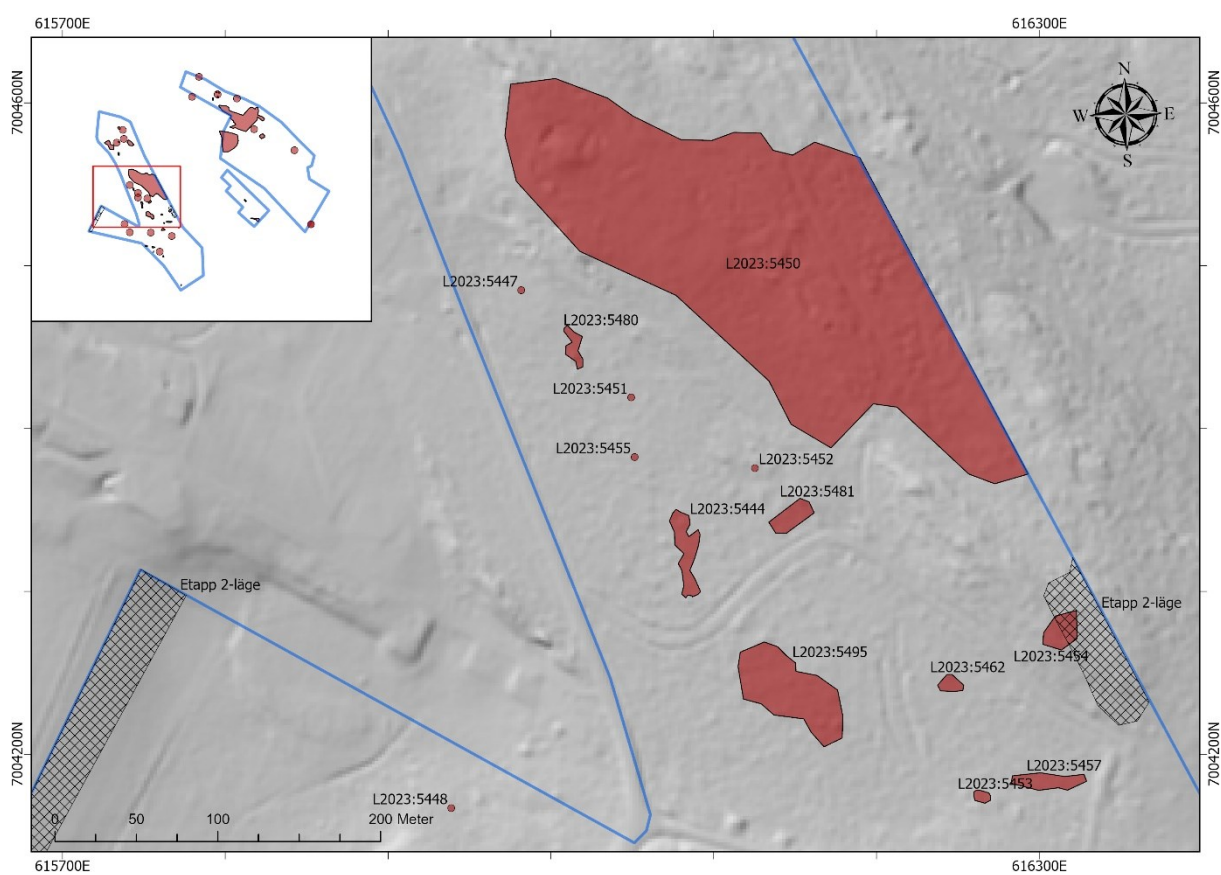
Resultat och diskussion

Steg 1-utredning

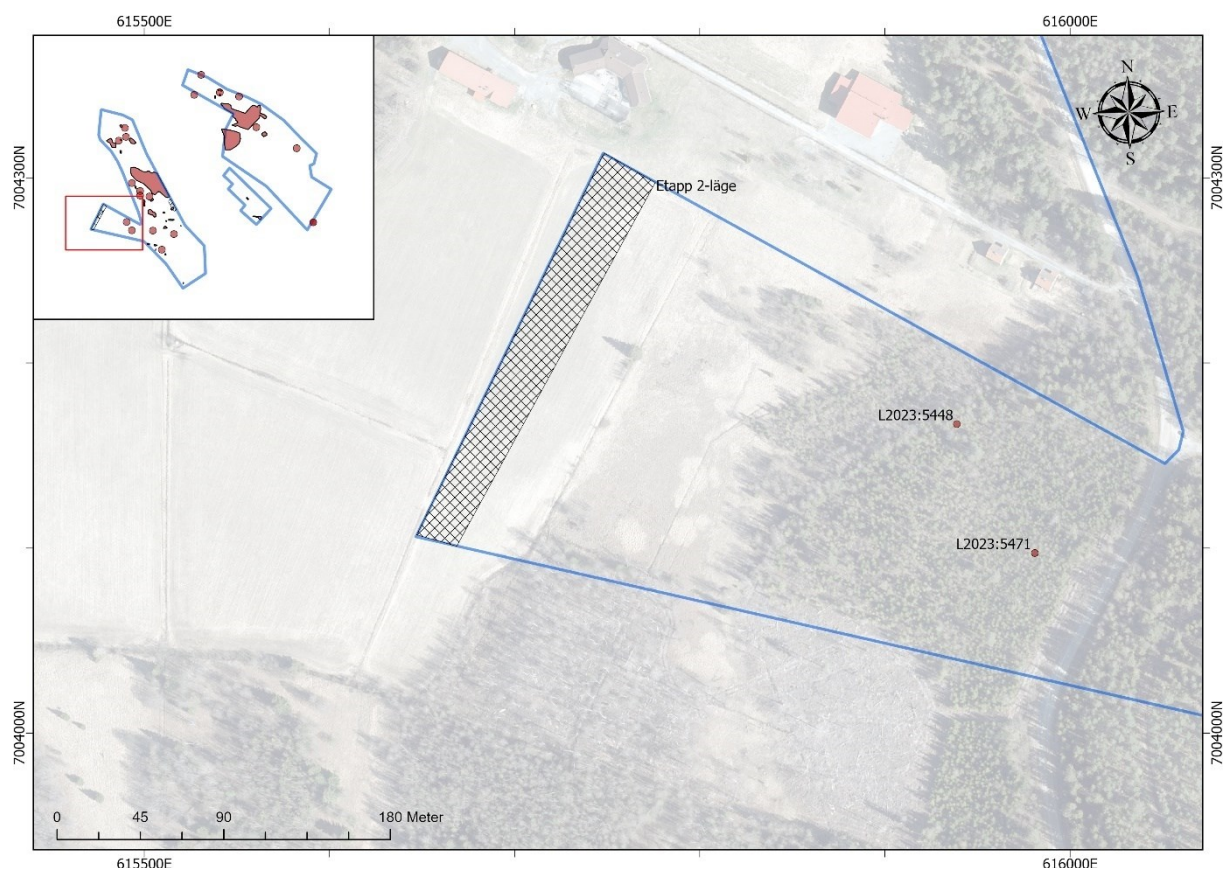
Förarbete och fältarbete utfördes som planerat i form av okulär besiktning och inventering. Det registrerades 48 nya lämningar som samtliga fått statusen övriga kulturhistoriska lämningar. Dessa lämningar utgörs av 27 Områden med militära anläggningar (skyttevärn, värn, bunker, skyddsrum, fordonsvärn, och löpgravar), 13 Militära anläggningar övrigt (skyttevärn), 3 Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn (bläckor), 2 Husgrund, historisk tid, 1 Bytomt/gårdstomt och 1 Gränsmärke (se bilaga 1 och figur 5–11).

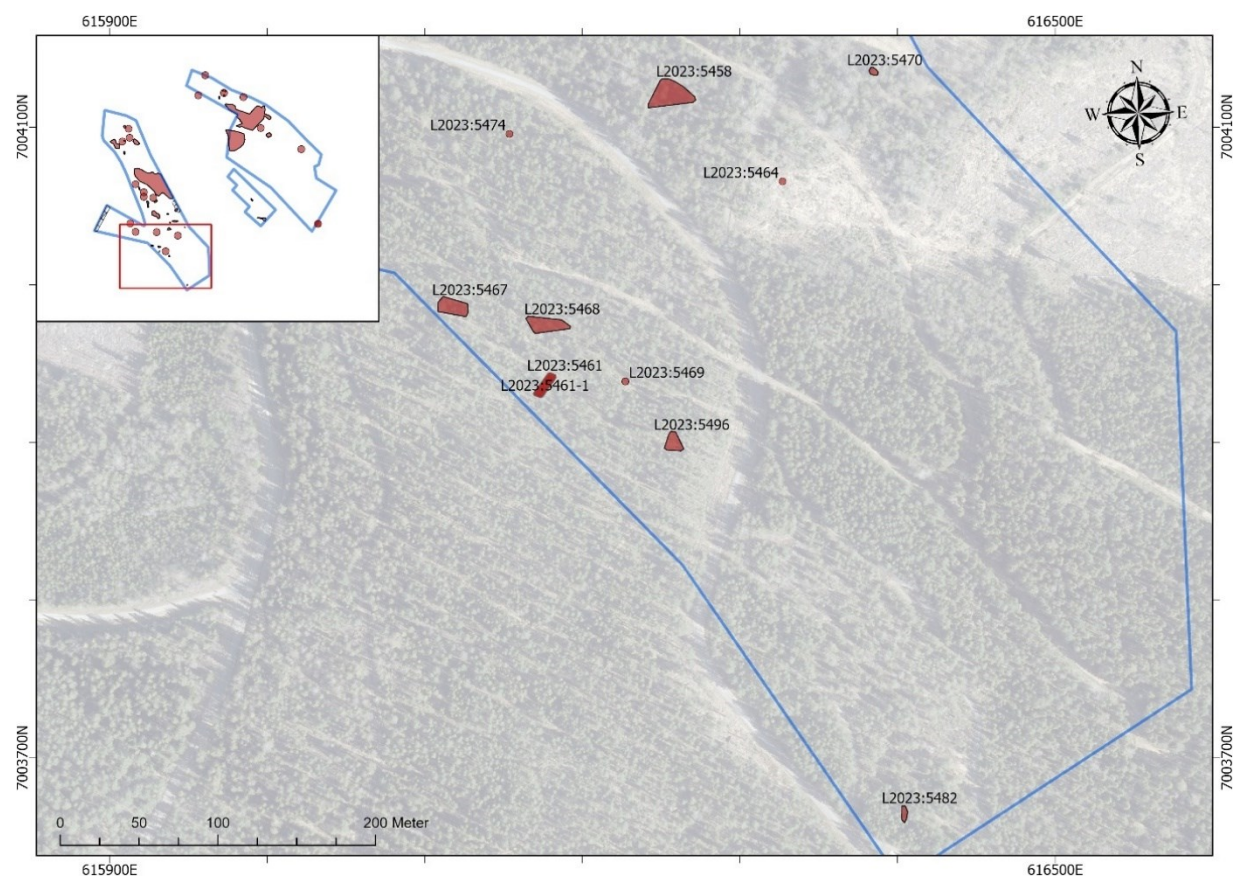
Figur 5: Utredningsresultat, N delen av delområdet 1.

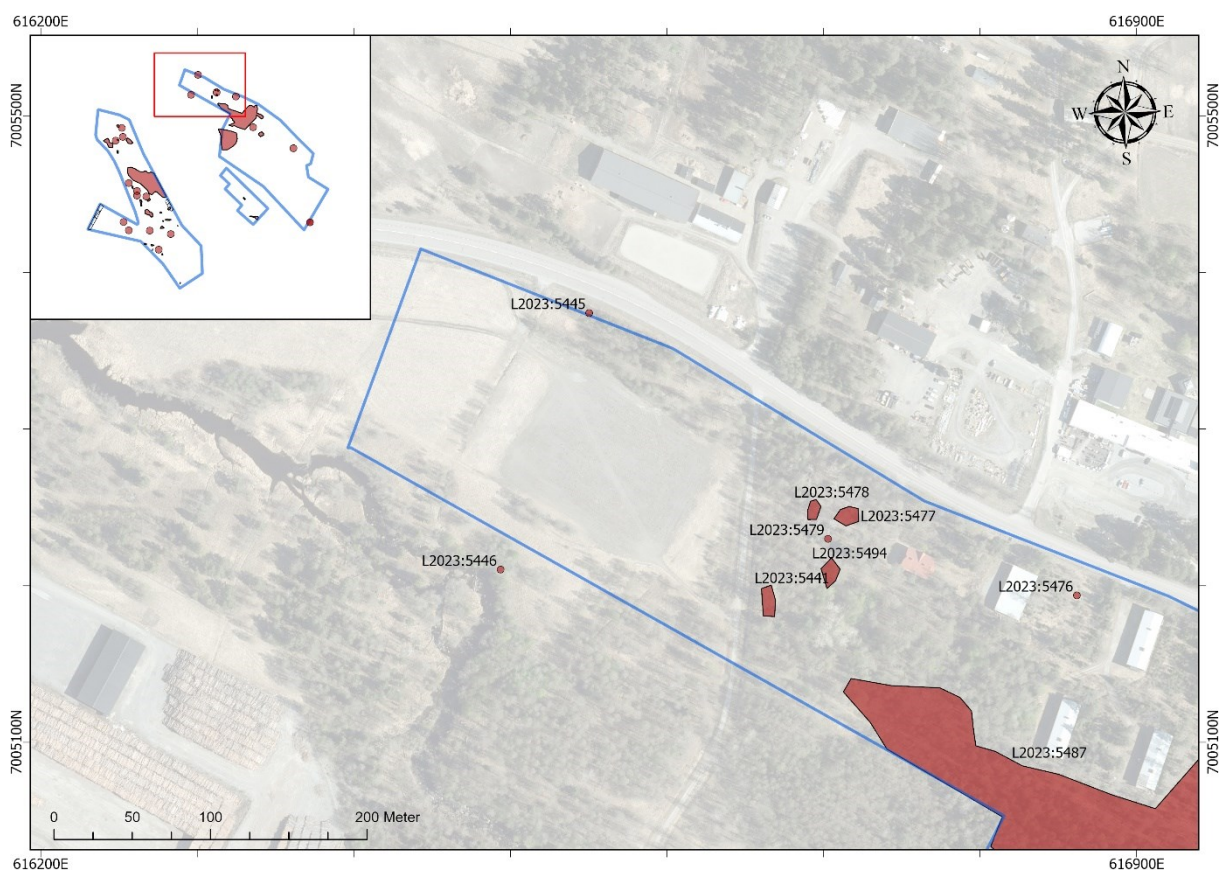
Figur 6: Utredningsresultat, mellersta delen av delområdet 1.

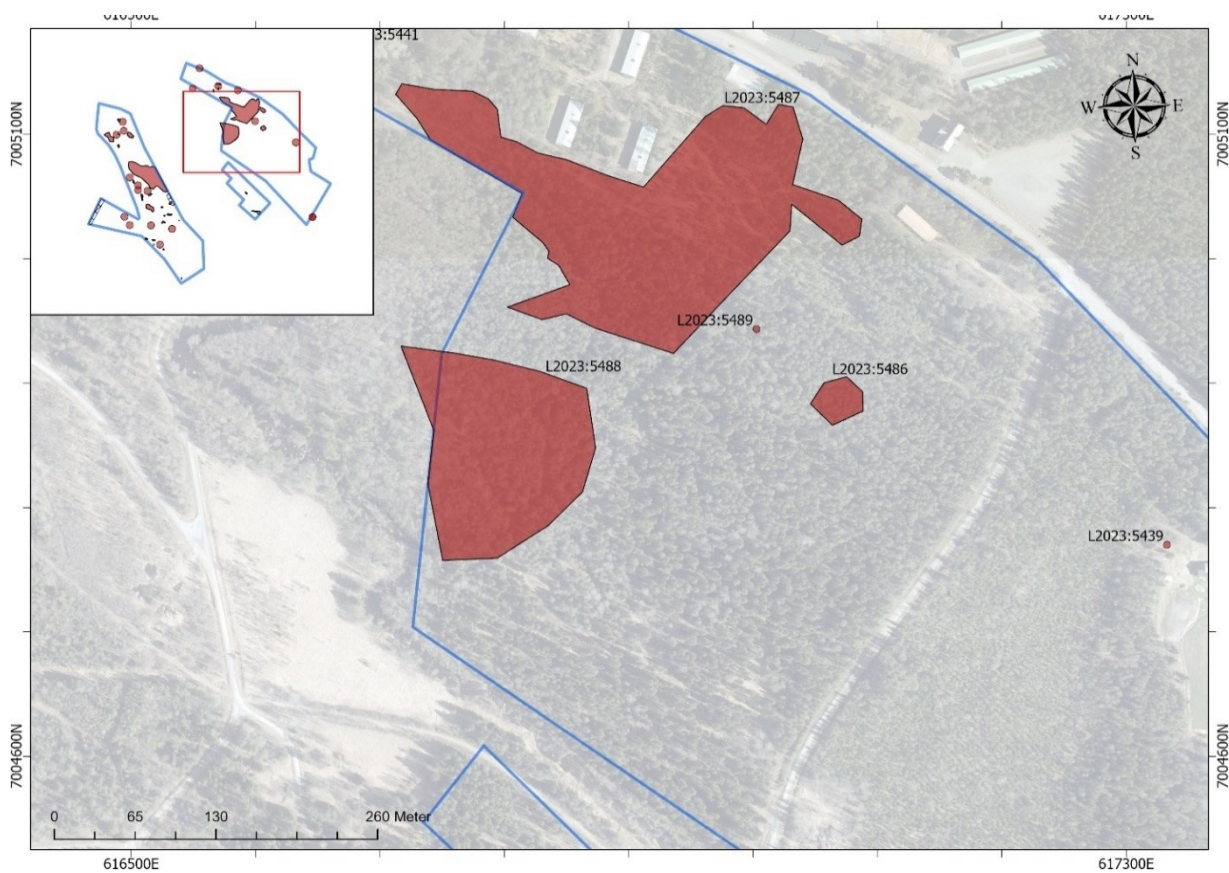
Figur 7: Utredningsresultat, V delen av delområdet 1.

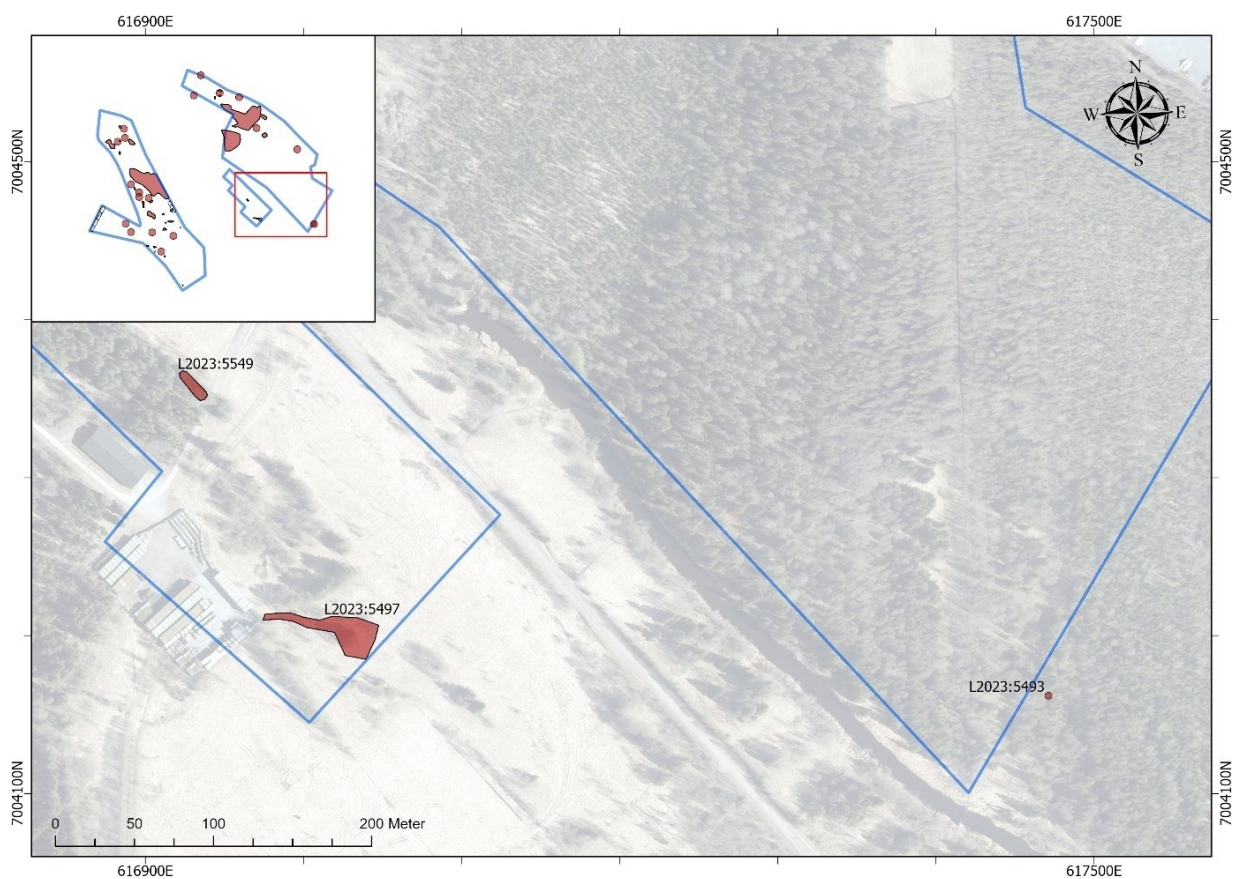
Figur 8: Utredningsresultat, S delen av delområdet 1.

Figur 9: Utredningsresultat, N delen av delområde 3.

Figur 10: Utredningsresultat, mellersta delen av delområde 3.

Figur 11: Utredningsresultat, delområde 2 och S delen av delområde 3.

Husgrunderna (L2023:5439 och L2023:5493) framkom i S och SÖ delen av delområde 3. Båda är byggda av betongblock och är av yngre karaktär. På generalstabskartan från år 1911, 1950 och ekonomiska karta från år 1966 syns båda husgrunderna och åkermarken som omger dem. Vid husgrund (L2023:5493) syns även en väg, men eftersom den fortfarande var i bruk registrerades den inte.

Figur 12: Husgrund L2023:5493 i S delen av delområde 3. Foto från NNÖ.

Inom uo hittades 3 bläckor, 2 i delområde 1 (L2023:5447 och L2023:5460) och 1 i delområde 3 (L2023:5489). Bläcka L2023:5489 var direkt NÖ om ett promenadstråk och kan möjligen ha skapats för att markera ut stigen. På trädets stam fanns en rödmålad pil som pekade i stigens ena färdriktning vilket även det kan tyda på att trädets använts för att markera ut stigen. De andra bläckorna var inte i närheten av synliga vägar eller fastighetsgränser och gick inte att tolka vidare. Träden som bläckorna var ristade på var dock väldigt unga (0,35-0,4 meter i diameter) vilket pekar mot att bläckorna skapats i senare tid.

Figur 13: Till vänster, bläcka L2023:5489 i delområde 3, foto från S Röd pil målad på stammen. Till höger, bläcka L2023:5460 i delområde 1, foto från V.

I S delen av delområde 2 registrerades en bytomt/gårdstomt (L2023:5497). Inom ytan registrerades 3 husgrunder och 1 färdväg som sträckte sig upp mot grusplanen i områdets mitt. På generalstabskartan från år 1911 gick det att skönja 5 hus/byggnader vid Gnun vilket är platsen för denna lämning. Det gick dock inte att finna de två sistnämnda byggnaderna i fält. Möjligen har byggnaderna inte haft stenbyggda grunder vilket gör dem svåra att upptäcka i fält. Byggnaderna syns även på ekonomiska kartan från 1966 vilket innebär att gården troligen brukades så sent som på 1960-talet.

Figur 14: Bytomt/gårdstomt 2023:5497. Arkeologen Nikolina står på den mellersta av husgrunderna. Foto från Ö.

Områden med militära anläggningar förekom i alla utredningens delområden vilket var väntat eftersom de ligger inom ett militärt övningsområde.

Skyttevärnen, som var den dominerande lämningstypen, var av olika form och storlek. Värnen var också placerade i varierande miljöer i landskapet. Vissa värn hade grävts i fuktiga sänkor och andra i torra sluttningar. Ett antal av värnen inom lämning L2023:5487 var därtill vattenfyllda eftersom området fläckvis var mycket blött.

Materialet som värnens vallar var uppbyggda av varierade beroende på undergrunden, exempelvis bestod värnen vid hållarna på Tjärnmyrberget och värn L2023:5466 (se figur 15), som låg i en stenigare morän i delområde 1, av sten och jord medan resten av värnens vallar bestod av morän till lerig morän. Endast ett undantag framkom vilket var värn L2023:5480 som fortfarande hade trästockar bevarade i vällen (se figur 16). Det är möjligt att ett flertal av värnen delvis var uppbyggda av trä till en början men att de förmultnat under årens lopp.

Figur 15: Skyttevärn inom "Område med militära anläggningar", L2023:5466. Vall byggd av sten och jord. Foto från NNV.

Figur 16: Skyttevärn inom L2023:5480 "Område med militära anläggningar", med bevarat trä i konstruktionen. Foto från SÖ.

En del av värnen var mycket grundare än de andra vilket kan betyda att dessa var grävda under vintern. En annan förklaring skulle kunna vara att de grundare värnen är äldre och har eroderat igen mer än de djupare värnen. Med tanke på den varierande jordmånen och vegetationen i området är det dock svårt att avgöra hur fort värnen eroderar igen eftersom olika jordarter och naturtyper bidrar till varierad erosionshastighet.

Sollefteå regemente dateras tillbaka till 1869 och var aktivt fram till år 2000 vilket ger en bakre och främre datering till de militära lämningarna.

Figur 17: Skyttevärn inom L2023:5468 "Område med militära anläggningar". Foto från NÖ.

Figur 18: Skyttevärn inom L2023:5462 "Område med militära anläggningar". Foto från NNÖ.

Figur 19: Löpgrav inom L2023:5488 "Område med militära anläggningar". Foto från NNÖ.

För beskrivning av lämningarna och deras läge hänvisas till lämningslistan i bilaga 1, samt kartorna i figur 5-11.

Steg 2-lägen

Inom undersökningsområde 1 identifierades 2 ytor som efter den okulära besiktningen kan vara aktuella för vidare steg 2-utredningar (se figur 6 och 7). Steg 2-läget i V är beläget i åkermark på en liten höjd och delvis i Ö-sluttning. Enligt Generalstabskartan har området varit åkermark åtminstone sedan 1911 och ger intryck av att vara ett bra läge för att söka historiska gårdslämningar eller förhistoriska boplatser.

Figur 20: Steg 2-läge, V delen av delområde 1. Foto från SSÖ.

Steg 2-läget i Ö i delområde 1 är beläget i äldre tallskog på en mindre ås. Strax utanför delområdet sluttar marken brantare åt Ö. Jordarten utgörs av något sandigare morän än i resten av uo och det fanns en del större block på ytan. Ovan nämnda förutsättningar medför att det kan förekomma boplatslägen inom ytan.

Figur 21: Steg 2-läge, Ö delen av delområde 1. Foto från S.

Rekommendation

Västernorrlands museum rekommenderar i första hand att de planerade byggnationerna anläggs på så sätt att samtliga lämningar kan bevaras. Är detta inte möjligt rekommenderas dokumentation av de kulturlämningar som påverkas av exploateringen, samt att ytorna som pekats ut till steg 2-utredningar undersöks vidare.

Figur 22: Jens Lundqvist går i NÖ-sluttningen av Tjärnmyrberget. Foto från NNV.

Tekniska och administrativa uppgifter

Västernorrlands museum dnr	2023/185
Länsstyrelsens dnr	431-4621-2023
Län	Västernorrland
Landskap	Ångermanland
Kommun	Sollefteå
Socken	Sollefteå
Fastighet	3:92
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Koordinater mittpunkt	N 7 004 353 E 616 922
Höjd över havet	55-165 m.ö.h.
Fältarbetstid	20230919-20231002
Fältpersonal	Ida Lundberg (projektledare), Philip Westin, Nikolina Nilsson och Jens Lundqvist
Rapportsammanställning	Ida Lundberg
Kartering	RTK-GPS, programvara ArcGIS Pro

Dokumentationsmaterial i form av fotografier, mätfiler och beskrivningar förvaras på Västernorrlands museum.

Arkivhandlingar

Ärendet förvaras i arkivet på Västernorrlands museum. Ritningar förvaras i Västernorrlands museums topografiska ritningsarkiv.

I ärendet ingår förfrågan om undersökningsplan, undersökningsplan och kostnadsberäkning, beslut samt andra relevanta handlingar.

Referenser

Fortifikationsverket (2023). *Västernorrlands regemente (I 21) i Sollefteå*.
<https://www.fortifikationsverket.se/tillvaxt-i-forsvaret/byggprojekt/nya-regementsomraden/vasternorrlands-regemente-i-21-i-solleftea> (Hämtad 2024-03-21).

Historiska kartor

Generalstabskartan, Sollefteå, 68-2 SO, 1911, Rak-id: J241-68-2 SO

Generalstabskartan, Sollefteå, 68-11 SO, 1950, Rak-id: J241-68-11 SO

Ekonomisk karta, Multrå, 19H1f66, Rak-id: J133-19H1f66

Bilaga 1. Registrerade lämningar

L.nr.	Lämningstyp	Beskrivning	Antik. bed.
L2023:5489	Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn	Bläcka, 0,25–0,05 m st, 0,07 dj i stående fura, 0,4 m diam. Belägen 1,15 m ovanför markytan. Orienterad mot SSV. I bläckan är synliga huggmärken. På ÖNÖ sida av trädet är en nästan igenvallad bläcka/skada, 0,3 m l, belägen 1 m ovanför markytan. På stammen har en röd pil målats i modern tid.	Ö.k.l.
L2023:5493	Husgrund, historisk tid	Husgrund, rektangulär, 8x5 m (VNV-ÖSÖ), 0,1-0,3 m dj, bestående av ett 20-tal synliga kallmurade betongblock, 0,3 m l, 0,17 m br och 0,2 m dj och ytterligare övertorvade betongblock med en otydlig avgränsning i S. I VNV delen är ett kvadratisk djupare parti, 5x5 m och 0,4-0,6 m dj.	Ö.k.l.
L2023:5439	Husgrund, historisk tid	Husgrund, rektangulär, 9x6 m (V-Ö) och 0,1-0,6 m h, bestående av en betongplatta, delvis sprucken. Direkt SV om grunden är ett antal röjda stenar.	Ö.k.l.
L2023:5479	Gränsmärke	Gränsmärke, femstenarör, bestående av 1 hjärtsten och 9 delvis övermossade visarstenar. Den resta hjärtstenen är 0,5 m h, 0,6 m br (Ö-V) och 0,2-0,6 m tj. Omkring liggande stenar är 0,4-0,7 m h, 0,5-0,8 m br, 0,5 -0,7 m tj. Mellan hjärtstenen och visarstenarna är en stenpackning, 3x4 m ch 1,2 m h, bestående av jordfyll och stenpackning, 0,15–0,3 m diam.	Ö.k.l.
L2023:5478	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 13x7 m (NNV-SSÖ), bestående av 2 skyttevärn. 1 av skyttevärnen är rektangulärt, 4x3 m (N-S) och 0,5 m dj. Omgivet av vall i N, S och V, 1–2 m br och 0,05–0,3 m h. 1 av skyttevärnen är kvadratisk, 3x3 m och 0,2 m dj. Omgiven av vall i SV, 2 m br och 0,3 m.	Ö.k.l.
L2023:5441	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 20x8-9 m (NNV-SSÖ), bestående av 4 skyttevärn. 2 av skyttevärnen är ovala, 6-3x4 m (N-S) och 0,3-0,5 m dj. Omgivna av vallar, 1,5-3 m br och 0,2-0,3 m h. 2 av skyttevärnen är kvadratiske 2-3x2-3 m och 0,3-0,2 m dj. Omgivna av vallar, 1,5-3 m br och 0,2-0,3 m h.	Ö.k.l.
L2023:5495	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 81x18-32 m (huvudsaklig riktning NV-SÖ), bestående av 26 skyttevärn. 9 av skyttevärnen är ovala, 3-9x3-6 m (varierande riktningar) och intill 0,3-0,5 m dj. Omgivna av vallar, 1-2,5m br, 0,05-0,3 m h. 10 av skyttevärnen är rektangulära, 4-9x4-6 m (varierande riktningar) och intill 0,3-0,5 m dj. Omgivna av vallar, 1-2,5 m br, 0,05-0,3 m h. 7 av skyttevärnen är kvadratiske, 1-2x1-2 m, 0,2-0,3 m dj. Omgivna av vallar, 0,5-2 m br och 0,05-0,3 m h.	Ö.k.l.
L2023:5453	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 6x4 m (V-Ö) bestående av 2 skyttevärn. 1 Skyttevärn är oregelbundet, 2,5x1 m och 0,3-0,5 m dj. Omgivet av vall i NÖ, S, SV, 1-2 m br och 0,2 m h. 1 skyttevärn är kvadratisk, 3x1,5 m (VNV-ÖSÖ) och 0,6 m dj. Omgivet av vall, 2 m br, 0,2 m h.	Ö.k.l.

L2023:5458	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, ca 30x6-17 m (huvudsaklig riktning NV-SÖ), bestående av 6 skyttevärn. 5 skyttevärn är ovala, 1-2,5x1,5-2,5 (varierande riktningar) och 0,6-1 m dj. Omgivna av vall, 1-2 m br och 0,1-0,3 m h. 1 skyttevärn är kvadratisk, 1x1 och 0,3 m dj.	Ö.k.l.
L2023:5462	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 9x6 m (huvudsaklig riktning Ö-V), bestående av 4 skyttevärn. Skyttevärnen är ovala, 2-3 m st (varierande riktningar) och 0,3 m dj.	Ö.k.l.
L2023:5457	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 45x9-10 m (N-S), bestående av 7 skyttevärn. Skyttevärnen är rektangulär, 2,5-1,5x1-2 m (varierande riktning) och 0,2-0,4 m dj. Omgivna av vallar, 1-2 m br och 0,05-0,2 m h.	Ö.k.l.
L2023:5444	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 55x5-17 m (N-S), bestående av 14 värn. 6 av skyttevärn är oregelbundna, 5-9x4-5 m (varierande riktningar) och intill 0,3-0,5 m dj. Omgivna av vallar, 1-2,5 m br, 0,05-0,3 m h. 8 av skyttevärnen är kvadratisk, 1,5-2x1,5-2,5 m (varierande riktningar), 0,2-0,3 m dj. Omgivna av vallar, 1 m br, 0,05 m h.	Ö.k.l.
L2023:5455	Område med militära anläggningar	Skyttevärn, rund, 2 m diam och 0,2 m dj. Omgiven av vall, 1 m br, 0,1 m h.	Ö.k.l.
L2023:5447	Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn	Bläcka, 0,26x0-0,04 m st, i stående fura (0,4 m diam) och 0,08 m tj invallning. Belägen 1,4 m ovanför markytan. Orienterad mot VSV. Inga synliga ristmärken. På motsatt sida av trädet är en nästan helt igenvallad bläcka, 0,22x0,04 m st, 0,07 m tj invallning, belägen 1,2 m ovanför markytan.	Ö.k.l.
L2023:5480	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 28x5-8 m (NNV-SSÖ), bestående av 6 skyttevärn. 2 av skyttevärnen är hästskoformade, 2x2 m och 0,1-0,4 m h. Omgivna av en vallar i V, N och S, 1,5-2,5 m br. I V är en trästock bevarad i konstruktionen. 3 av värnen är ovala, 5-9x4-5 m (varierande riktningar) och intill 0,3-0,5 m dj. Omgivna av vallar, 1-2,5 m br, 0,05-0,3 m h. 1 värn är kvadratisk, 1,5x1 m, 0,2-0,3 m dj. Omgiven av vall, 1 m br, 0,05 m h.	Ö.k.l.
L2023:5451	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, rund, 2 m diam och 0,4 m dj. Omgiven av vall, 1,5-2 m br, 0,1-0,2 m h.	Ö.k.l.
L2023:5452	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, 1x1,2 m (NV-SÖ), 0,2 m dj. Omgiven av vall i SÖ, Ö, NV, 1 m br, 0,1-0,3 m br.	Ö.k.l.
L2023:5448	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, rund, 2 m diam och 0,3 m dj. Omgiven av vall, 1 m br och 0,1-0,2 m h.	Ö.k.l.
L2023:5471	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, kvadratisk, 1x1 m och 0,3 m dj. Vall i SÖ, 1,5 m br och 0,5 m h.	Ö.k.l.
L2023:5466	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 21x4 m (NV-SÖ), bestående av 2 skyttevärn. Skyttevärnen är ovala, 3,5-4,5x2,5-3,5 m (varierande riktningar) och 0,2-0,4 m dj. SSÖ halvan är omgiven av vall, 2 m br och 0,2-0,3 m h, bestående av natursten och jord.	Ö.k.l.
L2023:5473	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 91x21-43 m (huvudsaklig riktning NV-SÖ), bestående av 21 skyttevärn. 10 av värnen är rektangulära, 1-4x2-3 m, 0,25-0,5 m dj. Omgivna av vallar, 1-2 m br, intill 0,1-0,3 m h. 11 av värnen är ovala, 1,5-4x2-3 m, 0,25-0,5 m dj. Omgivna av vallar, 1-2 m br, intill 0,1-0,3 m h. 4 av värnen saknar vall.	Ö.k.l.

L2023:5496	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 13x3-11 m (huvudsaklig riktning N-S), bestående av 3 skyttevärn. Skyttevärnen är rektangulära, 3x5 m (ÖNÖ-VSV) och 0,6 m dj. Omgivna av vallar, 0,5-1,5 m br och 0,1-0,4 m h. En av värnen har en öppning i NNV, 0,4 m st.	Ö.k.l.
L2023:5461	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 17x4 m (NÖ-SV), bestående av 2 skyttevärn. Skyttevärnen är ovala, 3x4 m (NÖ-SV), 0,4 m dj. Omgivna av vallar, 1-2 m br och intill 0,1 m h.	Ö.k.l.
L2023:5468	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 28x5-10 m (huvudsaklig riktning V-Ö), bestående av 5 skyttevärn. Skyttevärnen är rektangulära, 2,5-2x1-1,5 m (varierande riktningar) och 0,4-0,7 m dj. Omgivna av vallar i SÖ, NÖ och V, 1 m br och 0,1-0,4 m h.	Ö.k.l.
L2023:5469	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, kvadratisk, 3x3 m, 0,4 m dj. Omgiven av vall, 1 m br, 0,2 m h.	Ö.k.l.
L2023:5470	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar 5x2-4 m (NV-SÖ), bestående av 3 skyttevärn. 1 av skyttevärnen är L-format, 1,5x1,5 m och 0,3 m dj. Omgiven av vall, 1 m br, 0,2 m dj. 2 av skyttevärnen är rektangulära, 1,5-2x1,5-2,5 m (varierande riktningar) och 0,2-0,3 m dj. Omgivna av vallar, 1,5-2 m br och 0,1 m.	Ö.k.l.
L2023:5482	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 11x5 m (N-S), bestående av 3 skyttevärn. 2 av värnen är ovala, 1,5-2x2-3 m (NV-SÖ), 0,25-0,3 m dj. SV halvan omgiven av vall, 0,5-1 m br och 0,1-0,4 m h, bestående av natursten, 0,2-0,6 m l och 0,15-0,25 m br. 1 värn är runt, 2 m diam och 0,3 m dj. Omgiven av vall, 0,2-0,8 m h och 1,5-2 m br, bestående av jord och övertorvade natursten.	Ö.k.l.
L2023:5481	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 28x12 m (NÖ-SV), bestående av 4 skyttevärn. Skyttevärnen är rektangulära, 2-3,5x2-4,5 m (varierande riktningar) och 0,2-0,4 m dj, omgivna av vallar, 0,1-0,3 m h.	Ö.k.l.
L2023:5446	Område med militära anläggningar	Fördämningsvall eller rest av bro?, ca 10 m l (NÖ-SV), 3-5 m br och intill 0-1,5 m h, av sten, jord och grus. Stenarna är 0,3-1,1 m stora stenar. Konstruktionen är nästan helt belägen i ån.	Ö.k.l.
L2023:5467	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 20x6-7 m (NV-SÖ), bestående av 2 skyttevärn. 1 av skyttevärnen är oval, 2x1 m (NNÖ-SSV), 0,5 m dj. Omgiven av vall, 2 m br, 0,05-0,3 m h. 1 av skyttevärnen är oregelbunden, 4x4 m, 0,5 m dj. Omgiven av vall, 2 m br, 0-0,3 m h.	Ö.k.l.
L2023:5549	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 24x7 m (huvudsaklig riktning NV-SÖ), bestående av 2 skyttevärn. 1 skyttevärn är L-formad, ca 6x5 m (N-S), bestående av en vall, ca 2 m br och 0,6 m h. Mellan skyttevärnen finns ett dike, omkring 0,2 m dj samt 3 st oregelbundna stenar, 0,5-1 m i diam. 1 skyttevärn är U-format, 7x6 m (NNV-SSÖ), bestående av en vall, 2-3 m b och 0,3-1 m h, med en öppning i V-SV, 1 m br.	Ö.k.l.

L2023:5488	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 85-180x45-130 m (huvudsaklig riktning N-S), bestående av 131 skyttevärn, 10 ståvärn och 20 löpgravar. 131 skyttevärnen, varierande form, 1,3-5x0,8-3 m (varierande riktningar) och 0,2-0,8 m dj. Omgivna av vallar, 1-3 m br och 0,1-0,4 m h. 10 ståvärn är rektangulära och ovala, 1-2,2x0,5-1,5 m (varierande riktningar) och 0,2-0,4 m dj. Omgivna av vallar, 1-3 m br och 0,1-0,4 m h. 20 löpgravar är synliga som diken, 3-26 m l, 0,2-1,5 m br (varierande riktningar) och 0,2-0,6 m dj. Omgivna av vallar, 2-3 m br och 0,15-0,25 m h.	Ö.k.l.
L2023:5487	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 97-370x35-263 m (huvudsaklig riktning NV-SÖ), bestående av 98 skyttevärn och 21 löpgravar. 98 skyttevärnen, varierande form, 1,3-5x0,8-3 m (varierande riktningar) och 0,2-0,8 m dj. Omgivna av vallar, 1-3 m br och 0,1-0,4 m h. 21 löpgravar är synliga som diken, 3-26 m l, 0,2-1,5 m br (varierande riktningar) och 0,2-0,6 m dj. Omgivna av vallar, 2-3 m br och 0,15-0,25 m h.	Ö.k.l.
L2023:5486	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 43x41 m (huvudsaklig riktning NNÖ-SSV), bestående av 3 skyttevärn och 2 löpgravar. Skyttevärnen är 7-12x 5-7 m (varierande riktningar). Omgivna av vallar, 2 m br och 0,1-0,4 m h. Löpgravar är 10-15m l, 1-1,5 m br och 0,1-0,3m dj.	Ö.k.l.
L2023:5497	Bytomt/gårdstomt	Gårdstomt, ca 5-25x71 m (huvudsaklig riktning VNV-ÖSÖ) bestående av 3 husgrunder och 1 färdväg. Den kvadratiske husgrunden är 4,5x4,5 m (NNÖ-SSV), bestående av en övertorvad syllstensgrund, 0,3x0,8 m st och 0,2 m h stenar. Den rektangulära husgrunden är ca 6x5 m (N-S), bestående av åtminstone en övertorvad syllstensrad, 0,3-0,4x0,4-0,6 m st och 0,2 m h stenar. Den oregelbundna husgrunden är 10x7m (huvudsaklig riktning NÖ-SV), bestående av två övertorvade syllstensrader, 0,5-1 m st och 0,2 m h stenar. Direkt N om den NÖ syllstensraden finns ett tiotal oregelbundet lagda stenar, 0,3-0,5x0,3-0,5 m st. Färdvägen löper direkt S om husgrunderna, ca 95 m l (VNV-ÖSÖ), 1,5-3 m br och 0,05 m dj.	Ö.k.l.
L2023:5477	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 16x12 m (huvudsaklig riktning NÖ-SV) bestående av 2 skyttevärn. Skyttevärnen är runda, 3-2 m diam och 0,3-1 m dj. Omgivna av vallar, 1-1,5 m br och 0,2-0,3 m h.	Ö.k.l.
L2023:5476	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, rund, 2 m diam och 0,5 m dj.	Ö.k.l.
L2023:5494	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 21x12 m (NNÖ-SSV), bestående av 2 skyttevärn. Skyttevärnen är ovala, 6-3x4 m (N-S) och 0,6-1,5 m dj. Omgivna av vallar, 1,5-3 m br och 0,2-0,3 m h.	Ö.k.l.
L2023:5454	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 30x18 m (NÖ-SV) bestående av 5 skyttevärn och 2 löpgravar. Skyttevärnen är ovala, 2-5x3-4 m diam och 0,3-0,5 m dj. Två av värnen har vall i SV, 2,5-3x1,5-2 m och 0,3-0,4 m h.	Ö.k.l.

L2023:5450	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 240-390x35-140 m (huvudsaklig riktning NNV-SSÖ), bestående av 70 skyttevärn, 6 ståvärn, 38 löpgravar och 1 bunker. 56 skyttevärnen är runda, 2-7 m diam och 0,3-1,1 m dj. Omgivna av vallar, 1-3 m br och 0,1-0,3 m h. 4 skyttevärn är kvadratiska 1,5-2,5x1,5-2,5 m och 0,35-0,8 m dj. Omgivna av vallar, 1-3 m br och 0,1-0,3 m h. 7 skyttevärn är rektangulära 1,5-7x2-5 m (varierande riktningar) och 0,5-0,6 m dj. Omgivna av vallar, 1-3 m br och 0,1-0,3 m h. 3 skyttevärn är ovala, 2-4x3 m (varierande riktningar) och 0,4-0,8 m dj. Omgivna av vallar, 1-3 m br och 0,1-0,3 m h. Ståvärnen är 2x1-1,5 m (varierande riktningar) och 0,1-0,3 m dj. Löpgravarna är synliga som diken, 8-25 m l, 0,5-3 m br (varierande riktningar) och 0,3-1,5 m dj. Bunkern är rund, 27 m diam och ca 1-2 m h, bestående av timmer och kallmurade ytterväggar med natursten. Bunkern har 4 öppningar (varierande riktningar), 1-2x0,5-1 m br. Bunkerns öppningar var delvis igenrasade med stenar och trä. På grund av rasrisk var inte närmare beskrivning möjlig.	Ö.k.l.
L2023:5472	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 58x29-32 m (NV-SÖ) bestående av 8 skyttevärn och 1 löpgrav. 6 av skyttevärnen är runda, 2-10 m diam och 0,3-0,7 m dj. Omgivna av vallar, 1-2 m br och 0,4-0,8 m h. 2 av skyttevärnen är ovala, 2-6x2-10 m (varierande riktningar) och 0,3-0,7 m dj. Omgivna av vallar, 1-2 m br och 0,4-0,8 m h. Löpgraven är 10 m l, 1,5 m br och 0,4-1 m dj. Antydan till vall, 1-2 m br och intill 0,05 m h.	Ö.k.l.
L2023:5449	Militära anläggningar övrig	Skyddsrum, rektangulär, ca 7,5x4 m l (NNÖ-SSV) och 2,5 m h. Består av armerad betong med 0,3 m br väggar och öppning i NNÖ, 1,6 m h och 0,8 m br.	Ö.k.l.
L2023:5442	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 16x6 m (VNV-ÖSÖ) bestående av 3 skyttevärn. Skyttevärnen är rektangulära, ca 5-6x1,5 m (VNV) och 0,4 m dj. Omgivna av vall, 1-1,5 m, ca 0,3-0,4 m h.	Ö.k.l.
L2023:5459	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, rund, 1,5x1,5m (N-S) och 0,2-0,4 m dj. Omgiven av vall i N, 0,6 m br och 0,2 m h.	Ö.k.l.
L2023:5463	Område med militära anläggningar	Område med militära anläggningar, 9x6 m (huvudsaklig riktning Ö-V), bestående av 7 skyttevärn och 2 löpgravar. Skyttevärnen är 1,5-3x2 m (varierande riktningar) och 0,3-0,4 m dj. Omgivna av vallar, 1 m br, 0,1-0,5 m h. Löpgravarna är 7-4 m långa, 0,3-0,4 m dj, omgivna av vallar, 1-2 m br, 0,3-0,1 m h.	Ö.k.l.
L2023:5460	Naturföremål/-bildning med bruk, tradition eller namn	Bläcka, 0,3x0,05 m st med 0,04 m dj invallning i stående fura. Belägen 1,2 m ovan mark. Orientering mot V. I bläckan är två vassmärken, 0,05x0,05m st, och yxhugg. I mitten av bläckan är en rostig spik.	Ö.k.l.
L2023:5474	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, rund, 3,5 m diam och 0,5-0,7 m dj. Omgiven av vall, 1,5 m br och 0,1-0,4 m h.	Ö.k.l.
L2023:5464	Militära anläggningar övrig	Skyttevärn, rund, 4x4 m (N-S) och 0,4-0,5 m dj. Omgiven av vall, 2 m br och 0,2 m h.	Ö.k.l.
L2023:5445	Område med militära anläggningar	Värn, rektangulär, 1,5x1 m (NV-SÖ) och 0,3 m dj.	Ö.k.l.

Bilaga 2. Fotolista

Bildnr.	Motiv, mobilbilder	Sett från
1	De 2 södra skyttevärnen inom Område med militära lämningar, L2023:5482.	NÖ
2	Skyttevärn inom Område för militära anläggningar, 2023:5477	Ö
3	Arbetsbild, Jens Lundqvist går i NÖ-sluttningen av Tjärnmyrberget.	NNV
4	Områdesbild, steg 2-läge i NÖ.	S
5	Områdesbild, steg 2-läge i NÖ.	SSÖ
6	Områdesbild, steg 2-läge i NÖ.	SSÖ
7	Gränsmärke, femstenarör, L2023:5479.	NV
8	Skyttevärn, L2023:5476.	NV
9	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5495.	V
10	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5454.	S
11	Område med militära anläggningar, bunker, L2023:5450.	V
12	Skyttevärn och löpgrav inom område med militära anläggningar, L2023:5450.	S
13	Områdesbild, steg 2-läge i Ö delen av delområde 1.	N
14	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5472.	N
15	Skyddsrum, L2023:5449.	NNV
16	Bläcka, L2023:5460.	V
17	Bläcka, L2023:5460.	V
18	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5488.	VSV
19	Husgrund i NÖ inom Bytomt/gårdslämning L2023:5497.	Ö
20	Färdväg inom Bytomt/gårdslämning L2023:5497.	ÖSÖ
21	Översikt, steg 2-läge, Ö delen av område 1.	Ö
22	Översikt, Bytomt/gårdstomt L2023:5497 .	SSÖ
23	Översikt, Bytomt/gårdstomt L2023:5497.	V
24	Områdesbild, mitten av mellersta området, N om vägen.	SÖ
25	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5449.	SV
26	Områdesbild vid skjutövningsanordning vid bäcken, strax NV om bron i NÖ området.	NV
27	Område med militära anläggningar, fordonsvärn? L2023:5488.	N
28	Arbetsbild, Philip Westin, Nikolina Nilsson och Jens Lundqvist.	SÖ
29	Område med militära anläggningar, löpgrav, L2023:5488.	S
30	Område med militära anläggningar, löpgrav och värn, L2023:5488.	N
31	Bläcka L2023:5489.	S
32	Bläcka L2023:5489.	S
33	Bläcka/skada på ÖNÖ sidan av trädstammen L2023:5489.	ÖNÖ
34	Områdesbild, igenvuxen åkermark, SSV delen av NÖ uo.	V
35	Områdesbild, igenvuxen åkermark, SSV delen av NÖ uo.	Ö
36	Husgrund L2023:5493.	NNÖ
37	Husgrund L2023:5439.	VSV
38	Områdesbild, varningsskylt för militärt övningsområde, södra NÖ uo. Jens Lundqvist i bild.	SÖ
39	Områdesbild, tät ung granskog i SV delen av NÖ uo.	Ö

40	Områdesbild, metallföremål som stack ut under en rotvälta på en äldre gran, mitten av NÖ uo, N om brukshundsklubbens gård.	SV
41	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5478.	S
42	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5478.	S
43	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5441.	NV
44	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5441.	SSV
45	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5441.	SSV
46	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5462.	NNÖ
47	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5462.	NNÖ
48	Områdesbild kring Område med militära anläggningar, L2023:5462.	NÖ
49	Bläcka L2023:5447.	VSV
50	Bläcka L2023:5447.	VSV
51	Bläcka L2023:5447.	ÖNÖ
52	Bläcka L2023:5447.	ÖNÖ
53	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5480 med bevarat trä i konstruktionen.	SÖ
54	Skyttevärn L2023:5448.	NNÖ
55	Skyttevärn L2023:5471.	
56	Områdesbild över skogsområdet i V delen av SV uo.	NV
57	Områdesbild över skogsområdet i V delen av SV uo.	N
58	Områdesbild över skogsområdet i V delen av SV uo.	V
59	Jens Lundqvist sondar i skyttevärn inom Område med militära anläggningar, L2023:5463.	
60	Jens sondar i ett skyttevärn inom Område med militära anläggningar, L2023:5473.	SSÖ
61	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5466 med sten i framkant.	NNV
62	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5467.	N
63	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5468.	NÖ
64	Skyttevärn L2023:5469, Philip Westin och Jens Lundqvist i bakgrunden.	N
65	Områdesbild kring Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5470.	S
66	Områdesbild över skogsområdet i V delen av delområde 1. Nikolina Nilsson med i bild.	N
67	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5473.	N
68	Områdesbild med tät granskog intill L2023:5473.	NNV
69	Områdesbild från N sidan av Tjärnmyrberget.	S
70	Områdesbild från N sidan av Tjärnmyrberget.	S
71	Områdesbild från foten av N sidan av Tjärnmyrberget.	NNV
72	Områdesbild från N sidan av Tjärnmyrberget.	NNV
73	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5470.	S
74	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5470.	SSÖ
75	De 2 S skyttevärnen inom område med militära anläggningar, L2023:5482.	N
76	Områdesbild, skog NÖ om Tjärnmyrberget.	S
77	Område med militära anläggningar, skyttevärn längst i N, L2023:5482.	Ö
78	Det mellersta skyttevärnet inom område med militära anläggningar, L2023:5482.	SV
79	Område med militära anläggningar, skyttevärn längst i S, L2023:5482.	NÖ
80	De 2 S skyttevärnen inom Område med militära lämningar L2023:5482.	S
81	Område med militära anläggningar, skyttevärn, 2023:5486.	SSÖ
82	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5488.	SÖ
83	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5487.	SV

84	Område med militära anläggningar, skyttevärn, L2023:5487.	S
85	Område med militära anläggningar, öppning i bunker, L2023:5450.	N

1.jpg

2.jpg

3.jpg

4.jpg

5.jpg

6.jpg

7.jpg

8.jpg

9.jpg

10.jpg

11.jpg

12.jpg

13.jpg

14.jpg

15.jpg

16.jpg

17.jpg

18.jpg

19.jpg

20.jpg

21.jpg

22.jpg

23.jpg

24.jpg

25.jpg

26.jpg

27.jpg

28.jpg

29.jpg

30.jpg

61.jpg

62.jpg

63.jpg

64.jpg

65.jpg

66.jpg

67.jpg

68.jpg

69.jpg

70.jpg

71.jpg

73.jpg

74.jpg

75.jpg

76.jpg

77.jpg

78.jpg

79.jpg

80.jpg

81.jpg

82.jpg

83.jpg

84.jpg

85.jpg